

Olvasásigény és ízléstendenciák finnek és magyarok körében

Lőrincz Judit

A kölcsönös érdeklődés, tájékozódás, a lehetőségek térképvázlata régebbi, mint ahogy a közös művelődés — olvasás — szociológiai kutatás valóra válhatott*. Egy nagyobb tanulmány első részeredményeit kívánom itt bemutatni.

A nagyobb lélegzetű tanulmány a finneket és magyarokat az olvasásszociológia tükrében szemléli, a művelődési, olvasási szokásokban fellelhető azonosságokra és különbségekre kérdez, s felvázolja, hogy a gazdasági fejlettség, a társadalmi rendszer jellegzetességei és a kulturális hagyományok miként húzódnak meg a művelődésre, olvasásra vonatkozó adatok hátterében. Szocio-kulturális háttér és irodalmi kompetencia tekintetében egymástól markánsan eltérő olvasói csoportok (gimnáziumi anyanyelvi tanárok, mérnökök, könyvtárosok, vasipari munkások és mezőgazdaságban dolgozók adatait, olvasmányszerkezetét, irodalmi ízlését, elvárási horizontját hasonlítjuk össze mindkét országban).

A kutatásban használt egyik kérdőív személyi, demográfiai, iskolai végzettségi adatokon kívül általános olvasási szokásokra, az olvasás gyakoriságára, preferált olvasmánytípusokra kérdez. A kedvelt hazai és külföldi szerzők listája, egy a félév során olvasott könyvek az emlékezetes, maradandó élménynek jelölt művek alapján felvázoljuk a finn és a magyar olvasók ízlésének jellegzetes tendenciáit.

A kutatás helyszínei

Budapesten négy ötven-ötven fős olvasói csoport vett részt a kutatásban (pedagógusok, vasipari szakmunkások, mérnökök, könyvtárosok). **Tiszafüreden** negyven mezőgazdasági termelőszövetkezetben dolgozó olvasta el a regényeket, s válaszolta meg a kérdőíveket. Így a magyar minta kétszáznegyven olvasót fed, azaz a gépi adatfeldolgozás velük számol. Felderítő jelleggel **Pécsett** is sor került két huszonöt fős csoport megkérdezésére, helyenként hivatkozunk ezekre az adatokra is.

Finnországban **Tamperében** a magyar mintával megegyező összetételű olvasói csoportok működtek közre a vizsgálatban, az olvasói csoportok kisebb létszámúak, így a

* A kutatási program résztvevői finn részről: Leena *KIRSTRINÄ*, Pertti *VAKKARI* és Yrjö *VARPIO* a tamperei egyetem kutatói, magyar oldalról *NAGY* Attila, *SZOPORI NAGY* Lajos és *LŐRINCZ* Judit az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ kutatói.

finn táblázatok százkilencvenhét olvasó adatait rögzítik. **Virrat** földművesei „képviselik” a finn mezőgazdasági népességet.

Törekvéseink között szerepelt, hogy a nemzeti mintán belül szocio-demográfiai-lag strukturált csoportokkal dolgozzunk, s egyszersmint irodalmi kompetencia tekintetében markánsan különbözzenek csoportjaink. Amikor az adatokat elemezzük nemzetenként, sokszor fogalmazunk így: a finnek, a magyarok, vagy a budapesti olvasók, a tampereiek, holott a két ország, ezen belül a két város lakosságának bizonyos társadalmi metszeteiről, eltérő foglalkozási csoportjairól beszélünk valójában. Melyek ezek a csoportok?

A **könyvtárosok** csoportja esetében olyan kultúrközvetítő rétegről van szó, melynek munkája az olvasók szolgálata, szorosan véve hétköznapi tevékenységéhez tapad az olvasás. Az oktatási szisztémának megfelelően a magyar mintába főiskolai és egyetemi végzettségűek kerültek be (a könyvtárosképzés egyéb grádusai kimaradtak) a finn minta könyvtárosai valamennyien egyetemi végzettségűek.

A **fém munkások** megkeresésekor alapfeltételünk az volt, hogy szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezzenek, de lehetőleg ne érettségizett munkások kerüljenek be a mintába. Foglalkozásukra nézve főként esztergályosok, marósok, lakatosok.

A **tanárok** mindkét országban kizárólag gimnáziumban oktató anyanyelvi, tehát Finnországban finn nyelv és irodalom, Magyarországon magyar nyelv és irodalom tanárokat kerestünk, kiválasztásukban a másik szak nem játszott szerepet. Tapasztalataink alapján a két csoport viszonylag a leghomogénabb, az eltérő társadalmi struktúra ellenére —ha életfeltételeikben nem is— napi munkájuk, irodalmi kompetenciájuk, művelődési-olvasási szokásaik, humán értelmiségi értékeik tekintetében talán a leghasonlóbbak.

A **mérnökök** tekintetében bizonyára az eltérő technológiai szint erősen színezi a két csoport arculatát a két országban. A magyar mintában több nő van. Gépész, villamos, építész, valamint számítógépes mérnökök képezik a jelentős részt, s valamennyien egyetemen szereztek diplomájukat.

A **virrati földművesek** és a **tiszafüredi mezőgazdasági termelősövetkezetben dolgozók** csoportja jelentős eltérést mutat. Finnországban kis- és középgazdaságok tulajdonosairól van szó, a magyar mezőgazdasági dolgozók csoportja húsz nőt is magába foglal, akik a termelősövetkezet varrodájában betanított munkát végeznek; igaz, még két-három évvel ezelőtt kiküldték őket a földekre. Többségük a varrodai szalagmunka mellett saját háztájiban dolgozik.

A demográfiai, iskolai végzettségi adatokat és az általános olvasói szokásokat tartalmazó kérdőívet Budapesten 1986 őszén, Tamperében 1986-87 telén töltötték ki kérdezőink, Tiszafüreden 87 tavaszán, Virratban 87 őszén került sor a kérdezésre.

Kérdezőbiztosaink olyan egyetemi hallgatók, könyvtárosok, népművelők, akik végeztek már ilyen típusú munkát, többségük érdeklődéssel, lelkiismeretesen látta el feladatát**.

* Gaál Sándor, a városi könyvtár igazgatója szervezte meg a munkát Tiszafüreden

** Bajzáth Judit, Balla Sándorné, Banyutáné Gyarmati Erzsébet, Bertha Vazul, Bertháné Makray Zsóka, Bócz Judit, Boldizsár Ildikó, Búza Sándorné, Feketéné Pirinyi Tiinde, Kárpáti Enikő, Marosi Mihályné, Novák Eszter, Oláh Mihályné, Orbánné Szegő Ágnes, Pál Ilona, Pelyhe László, Pető Andrea, Salánky Zsuzsa, Szirmai-Kalos Margit, Sziron György, Varga Zoltán

Nézzük meg a finn-magyar mintát bemutató táblázatokat, hogy precízebb képet alkothassunk olvasóinkról.

Az olvasók nemek szerinti megoszlása: Magyarország

Foglalk.	könyvtáros		fém munkás		tanár		mérnök		mezőgazdász		összesen	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Férfi	2	4,0	45	90,0	10	20,0	37	74,0	20	50,0	114	47,5
Nő	48	96,0	5	10,0	40	80,0	13	26,0	20	50,0	126	52,5
Összesen	50	100	50	100	50	100	50	100	40	100	240	100

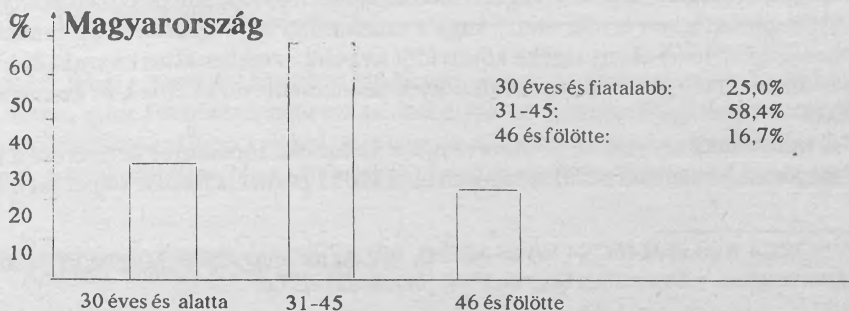
Az olvasók nemek szerinti megoszlása: Finnország

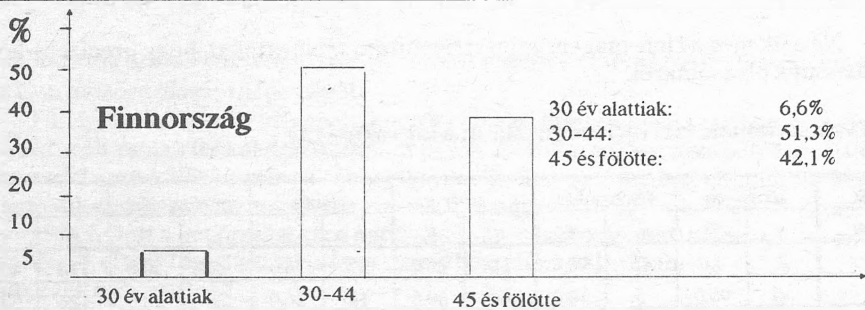
Foglalk.	könyvtáros		fém munkás		tanár		mérnök		földműves.		összesen	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Férfi	5	10,9	24	85,7	9	20,5	38	92,7	19	50	95	48,2
Nő	41	89,1	4	14,3	35	79,5	3	7,3	19	50	102	51,8
Összesen	46	100	28	100	44	100	41	100	38	100	197	100

A megkérdezett olvasók nem szerinti megoszlása hasonló arányokat mutat a két országban, kivételt képez a mérnökök csoportja, ahol a finn férfiak aránya magasabb, (92,7%), a magyar férfiarány: 74,0%. A könyvtárosi pálya Magyarországon jellegzetesen női pálya, ezt a vizsgálati csoport is tükrözi, férfi a magyar minta 4,0%-a, a finn könyvtárosok közötti férfiak aránya: 10,9%. A finn könyvtárosok valamennyien egyetemen végeztek, a magyar könyvtárosok 74%-a a főiskolán és 13%-a folytatta tanulmányait az egyetemen. A fém munkások 7,1%-a szakközépiskolába járt, 35,7%-a általános iskolát végzett Finnországban, a magyar fém munkások 98%-a szakmunkás-bizonyítvánnyal rendelkezik. Az anyanyelvi tanárok mindkét országban egyetemi végzettségűek, ez a minta összeállításának egyik szempontja volt, ugyanúgy, ahogy a kutatásban résztvevő mérnökök is valamennyien egyetemi diplomával rendelkeznek.

Az olvasók életkori megoszlása

Összevontuk három nagy korcsoportba a finn és magyar olvasókat az alábbiak szerint:

Időmérleg

A művelődési, az olvasói szokásokat az iskolai végzettség, a nem, az életkor, a foglalkozás erőteljesen meghatározza. Nézzük meg, hogy a művelődés és olvasás hogyan ágyazódik bele a tevékenységszerkezetbe.

Szerencsénk van, megbízható képet alkothatunk a finnek és magyarok teljes tevékenységszerkezetéről, ugyanis a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején a finn és magyar Statisztikai Hivatal időmérlegeket vett fel, a vizsgálat adatait egységes szempontok alapján dolgozták fel. Ezekhez, a mindkét országot reprezentáló vizsgálati eredményekhez fordulunk, hogy megbízható képiünk legyen a munkaidő és néhány szabadidő tevékenység arányáról*.

A 15-64 éves népesség napi időbeosztása Magyarországon és Finnországban

Tevékenység	A felhasznált idő (óra.perc)			
	a férfiaknál		a nőknél	
	Magyaro.	Finno.	Magyaro.	Finno.
Kereső munkára fordított idő	6.01	4.25	3.57	3.11
Főfoglalkozásként végzett munka	4.59	3.43	3.05	2.50
Jövedelemkiegészítő mezőgazd. m.	0.59	0.39	0.51	0.19
Tanulás	0.19	0.40	0.17	0.47

A kereső munkára fordított idő jelentős különbséget mutat, ismert jelenség Magyarországon a főfoglalkozásként végzett munka melletti jövedelemszerző tevékenység, a „második gazdaságban értékesített” vagy a munkaidőn túl végzett háztáji munka. E jövedelemkiegészítő tevékenységek a kötött időt terhelik, szemben állnak a szabadidővel, azzal az idővel, amely valóban társadalmi nyomástól mentes, önkéntes, és kedvtelésre fordítható.

A tanulásnak szentelt idő Finnországban valamivel több, mint kétszerese a magyarországinak. A magyar férfiak átlagosan napi kb. 11 percet, a finnek 24 percet fordí-

* *ANDORKA* Rudolf-*HARCSA* István-*NIEMI*, Iris: Az időfelhasználás Magyarországon és Finnországban = Statisztikai Szemle 1984. június, 621-637.p.

tanak tanulásra, a nők esetében még élesebb a különbség, a finn nők csaknem félórát, a magyarok csak 10 percet tanulnak naponta. Ha hetekben, hónapokban gondolkodunk, ez az idő megsokszorozódik, s ha a tudás mennyiségbe, a szakképzettség minőségébe gondolunk bele, akkor talán gazdasági és társadalmi fejlettségünk különbségére is vetnek egy fénykört ezek az adatok. Megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy Finnországban nagyobb lehet a tanultság, a tudás becsülete, a műveltség presztízse mint nálunk, ha ez nem így volna, a kontraszt nem lenne ilyen erős. A gazdaság dinamikusabb fejlődése, a nagyobb arányú társadalmi mobilitás lehetősége nagyobb kihívást is jelent a képzettségi szint növelésére, a tudás mélyítésére.

Nagyítsunk ki még néhány művelődésre vonatkozó részletet a statisztikai hivatások által felvett adatsorokból:

Tevékenység	A felhasznált idő (óra,perc)			
	Férfiaknál		Nőknél	
	Magyaro.	Finno.	Magya.	Finno.
Rádióhallgatás	0,06	0,11	0,03	0,07
Televízió nézés	1,29	1,26	1,20	1,08
Újságolvasás	0,16	0,33	0,12	0,14
Hetilap és folyóiratolvasás	0,02	0,07	0,02	0,08
Könyvolvasás	0,16	0,13	0,12	0,14

Mínt hogy érdeklődésünk közelebbi tárgyát az olvasás jelenti, nézzük a társadalmi csoportokra vonatkozó beszédes adatokat:

*Az olvasásra fordított napi átlagos idő**

Társadalmi réteg	Olvasásra fordított idő (perc)	
	Magyarországon	Finnországban
Vezető és értelmiségi	46	59
Egyéb szellemi	31	46
Szak- és betanított munkás	25	42
Segéd munkás	17	42
Mezőgazdasági fizikai	14	41
Mezőgazdasági önálló	.	.

A kötétt, tehát a munkára fordított idő Magyarországon rétegenként erősebb különbséget mutat, mint Finnországban, ezt tekinthetjük az életmód független változójának, a művelődés, olvasás függő változó. A táblázatból kitűnik, hogy az olvasásra fordított idő nálunk sokkal erőteljesebben különbözik társadalmi rétegenként, mint Finnországban.

* Andorka, Harcsa, Niemi i.m. 634. p.

Az időfelhasználást mutató, elgondolkodtató mennyiségi adatok megtekintése után vegyük közelebről szemügyre az újság, hetilap, és folyóiratolvasás gyakoriságát magyar–finn összehasonlító vizsgálatunk eredményei alapján.

Aktualitás-igény, sajtóolvasás

A magyar minta csaknem valamennyi foglalkozási csoportjában vannak *napilapot* egyáltalán nem olvasók (könyvtárosok 6%, fém munkások 6%, tanárok 6%, mérnökök 12%). Kivételt képeznek a mezőgazdasági fizikaiak, az ő körükben mindenki napilapolvasó. A finn mintában viszont valamennyi csoport olvas napilapot. A *hetilapok* és *folyóiratok* olvasása tekintetében is van eltérés, az adatok többségénél a finnek javára. Kiugró különbség, hogy míg a magyar mezőgazdasági termelősövetkezetben dolgozók 25%-a egyáltalán nem, és csak 20%-a olvas rendszeresen folyóiratot, a finn földművesek csoportjában ugyanezek az arányszámok így festenek: 2,6% és 89,5%.

Gereben Ferenc 1985-ös országos reprezentatív vizsgálata* szerint (973 megkérdezett) a *napilapolvasás* intenzitását figyelembevéve, az értelmiségiek (87 fő) 90,8%-a rendszeresen olvas. A mi vizsgálatunk három értelmiségi csoportjának (könyvtárosok, tanárok, mérnökök összesen 150 fő) 66,6%-a rendszeres napilapolvasó. A reprezentatív vizsgálat 211 szakmunkásának 79,6%-a, a magyar fém munkások csoportjának 72%-a tartozik e kategóriába.

A rendszeres *hetilapolvasók* aránya az összehasonlító vizsgálatban a mérnököknél: 80%, a tanárok és könyvtárosok csoportjában 86%, *Gereben Ferenc* értelmiségi olvasóinál 86,2%. Az országos vizsgálat szakmunkásai között 67,3%, a mi fém munkásaink csoportjában pedig 66% olvas rendszeresen hetilapot.

A *folyóiratolvasás* intenzitását vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a könyvtárosok és a tanárok 82%-a, a mérnökök 56%-a, az országos minta értelmiségi csoportjának pedig 56,3%-a olvas rendszeresen folyóiratot**.

A magyarok és finnek összehasonlítása a következő oldalon közölt grafikonok segítségével jól látható, most már eltekintünk az egyes foglalkozási csoportok adataitól, s csak az összesített eredményt ábrázoljuk.

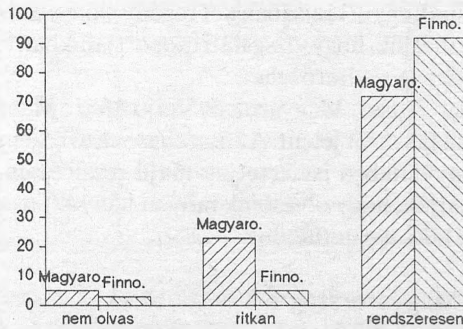
Napilapok és folyóiratok tekintetében a finnek között nagyobb a rendszeresen olvasók aránya, a hetilapok olvasási intenzitása csaknem teljesen azonos képet mutat a teljes magyar és finn minta esetében.

A sajtótermékek beszerzésének két módja van, az előfizetés és az alkalmankénti vásárlás. Finnországban az előfizetés elterjedtebb szokás, mint Magyarországon, a napilapok esetében 100%-os. Kérdőív vizsgálatunk 1986-os adatokat tükröz. Minthogy az utóbbi két évben Magyarországon a társadalmi nyilvánosság szerkezete valamelyest megváltozott, megkockáztathatjuk azt a feltételezést, hogy az értelmiség körében a napilapok olvasási intenzitása inkább fokozódott.

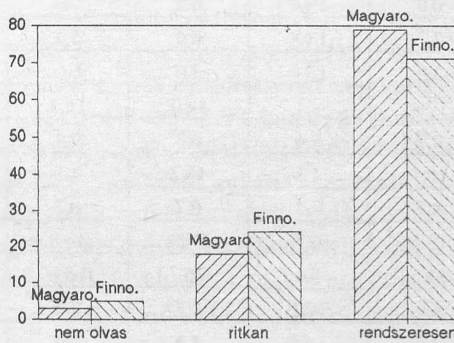
* A még publikálatlan adatokat *Gereben Ferenc* bocsátotta rendelkezésemre.

** Kérdőívünk sajtó és könyvolvasás-gyakoriságra vonatkozó kérdéseit teljesen azonos módon tettük fel, arra törekedtünk, hogy a vizsgálati adatok összevethetőek legyenek

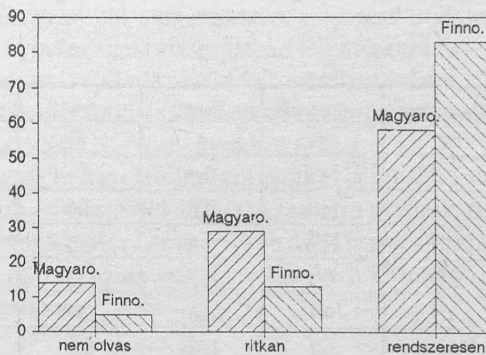
Napilap olvasás gyakorisága

Hetilap olvasás gyakorisága

Folyóiratolvasás gyakorisága

Könyvolvasás

Mínt hogy kutatásunk egyik fázisában két regény elolvasására kértük meg olvasóinkat, így joggal feltételezhetjük, hogy vizsgálati csoportjainkban könyvolvasók vannak, noha az olvasás gyakorisága igen eltérő lehet.

Két regény (*Balázs József: Magyarok és Veijo Meri: Manilakötél*) elolvasására vállalkozni, ez önmagában is szűrőt jelent. Az összehasonlító regénybefogadási vizsgálat eredményeit készülő könyvünkben ismertetjük majd részletesen, de e tanulmányunk keretében még megvizsgáljuk, hogy olvasóink milyen könyvtípusokat kedvelnek, ebből olvassmány szerkezetükre következtethetünk.

Kedvelt könyvfajták, Magyarország

Foglalkozás	könyvtáros	fém munkás	tanár	mémők	mezőgazd.	összesen
Könyvfajták	%	%	%	%	%	%
Kalandregény	0,0	13,4	0,0	0,0	25,2	7,0
Útleírás	2,7	14,8	0,0	5,4	5,9	5,7
Krimi	2,0	13,4	2,0	6,0	20,2	8,2
Életrajz, tört. dokumentum	17,4	7,4	12,0	16,1	3,4	11,6
Természettud.	0,7	7,4	0,0	9,4	2,5	4,1
Társad. tud., humán	16,1	1,3	13,3	8,7	0,0	8,2
Tudományos-fantasztikus	0,7	2,7	0,7	6,7	5,9	3,2
Klasszikus regény, novella	19,5	6,7	24,0	14,8	6,7	14,7
Modern regény, novella	25,5	5,4	26,7	18,8	5,0	16,8
Szórakoztató regény	4,7	10,1	0,7	7,4	15,1	7,3
Tört. regény	4,7	14,8	1,3	2,0	7,6	6,0
Versék	6,0	2,7	19,3	4,0	2,5	7,1
Nincs válasz	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,1
Összesen:	100	100	100	100	100	100

Finnország

Foglalkozás	könyvtáros	fém munkás	tanár	mémők	mezőgazd.	összesen
Könyvfajták	%	%	%	%	%	%
Kalandregény	0,7	14,8	0,0	4,9	9,8	5,1
Útleírás	3,6	11,1	2,2	4,9	7,1	5,3
Krimi	5,1	11,1	3,8	7,3	4,5	6,0
Életrajz, tört. dokumentum	13,8	9,9	16,7	17,1	21,4	16,0
Természettud.	1,5	9,9	0,8	13,8	12,5	7,2
Társadalmi tud., humán	14,5	6,2	10,6	8,1	7,1	9,7
Tudományos-fantasztikus	2,2	3,7	1,5	7,3	3,6	3,6

Foglalkozás	könyvtáros	fém munkás	tanár	mérnök	mezőgazd.	összesen
Könyvfajták	%	%	%	%	%	%
Klasszikus regény, novella	18,8	2,5	25,8	8,9	4,5	13,3
Modern regény, novella	24,6	7,4	28,0	12,2	7,1	17,1
Szórakoztató regény	2,2	7,4	1,5	4,9	10,7	4,9
Történelmi regény	2,9	9,9	0,8	6,5	6,3	4,8
Versek	10,1	1,2	8,3	4,1	5,4	6,3
Nincs válasz	0,0	4,9	0,0	0,0	0,0	0,7
Összesen:	100	100	100	100	100	100

A kalandregényhez, az útleíráshoz, a krimihez a magyar és finn fém munkások egyaránt erőteljes ragaszkodást mutatnak (11,1–14,8% között mozog e könyvtípusok részesedési aránya). A magyar mezőgazdasági fizikai munkások még jobban kedvelik a kalandregényt és krimi, (25,2% és 20,2%) viszont a finn földművesek nagyon kis részben választják ezeket. Az életrajz, történelem, dokumentum vonzza inkább őket (21,4%) s e vonzalomban osztoznak a magyar könyvtárosokkal (17,4%) és mérnökökkel (16,1%), valamint a finn tanárokkal (16,7%) és mérnökökkel (17,1%).

A természettudományi és műszaki könyvek népszerűbbek a finnek körében, (a mérnökök 13,8%-ban, a földművesek 12,5%-ban és a fém munkások 9,9%-ban választják) a magyar mérnökök is mutatnak némi affinitást (9,4%) és ennél gyengébbet a magyar fém munkások (7,4%). A magyar tanárok egyetlen szavazatot sem adnak, a finn tanárok körében is rendkívül alacsony a természettudományi könyvek kedveltsége (0,8%).

A társadalomtudományi művek esetében a két humán értelmiségi csoport jelez erősebb vonzalmat, bár fel kell figyelni arra, hogy mindkét ország mérnökei is érdeklődést mutatnak. A tudományos-fantasztikus könyvek érdeklődői közé is leginkább ők sorolhatók.

A klasszikus regény mindkét országban leginkább a tanárookra számíthat, (magyarok 24,0%, finnek 25,8%) a modern regényre is körükből voksolnak a legtöbben (magyarok 26,2%, finnek 28%) és erős a könyvtárosok affinitása is (magyarok 25,5%, finnek 24,6%).

Ne menjünk el szó nélkül a klasszikus és a modern irodalom kedveltsége mellett, hiszen ez majd a regénybefogadási vizsgálatban jelentőségre tehet szert. Balázs József és Veijo Meri regénye ugyanis epikai valóság felfogásában erősen különbözik. Meri műve a regényforma megújítására tett kísérlet, Balázs regénye néhány modern eszközhasználat mellett is inkább a realista hagyományokhoz húz.

A magyar olvasók három értelmiségi csoportja inkább a modern irodalomra szavazott, a könyvtárosok és mérnökök erős vonzalmára utalunk, hiszen a tanárokról már szóltunk. A kétkezi munkások viszont inkább a klasszikus irodalomhoz húznak. Valamennyi finn csoport viszont a modern irodalmat kedveli inkább, legerősebben a könyvtáros és fém munkás csoport.

Az egyes társadalmi csoportok között erős törés mutatkozott a kalandregény, útleírás, krimi, szórakoztató regény mentén, a fizikai munkások szimpátiájukat fejezték ki, a könyvtáros, pedagógus csoport erős elutasításának adott kifejezést.

A *szórakoztató és történelmi regény* kedvelői a magyar fém munkások és mezőgazdasági fizikaiak, de a finn földművesek is intenzív érdeklődést tanúsítanak.

A versolvasás az olvasásszociológiai kutatások megállapításai szerint ma nincs divatban. Két csoport nem osztja a verset elutasítók nézetét, a magyar tanárok (19,3%), valamint a finn könyvtárosok is verskedvelőknek bizonyulnak (10,1%).

Egyik ország mérnök csoportja sem vádolható szakbarbársággal, a humán értelmiségben viszont erősebb a negatív attitűd a természettudományos és műszaki könyvekkel szemben. Ez a jelenség a „két kultúra elmélete” egyik jeles vitázója: *Snow* érvei közül idéz fel bennünk egy veretes megállapítást, ami körülbelül így hangzott: Aki nem olvasott Shakespeare-t az műveletlen, de épp annyira műveletlen az is, aki nem ismeri a termodinamika második törvényét. Mindkettő vak az egybevethető világokra. Olvasáskutatásunk tényei is ilyen kérelhetetlen tükörben mutatnak minket egy pillanatra.

Négy nagy csoportba rendeztük a könyvfajtákat, könyvtípusokat. Tettük ezt azért, hogy a finnek és magyarok kedvelt könyvtípusainak szerkezeti arányait bemutathassuk két kör segítségével. (Lásd a 263. oldalon.)

Józsa Péter és *Jacques Leenhardt* francia-magyar összehasonlító vizsgálat keretében Párizsban és Budapesten hozzávetőlegesen azonos összetételű mintával kitöltettek egy kérdést arról, hogy milyen típusú könyveket kedvelnek az olvasók. Ehhez egy fiktív könyvcímekből álló listáról választaniok kellett, tehát a normatív-színezetű válaszokat a kutatók igen szellemesen kontrollálták. Ez az adatfelvétel 1972-ből származik. Kérdőívünk is tartalmazott egy ilyen kérdést, noha a válaszlehetőségek nem egyeznek teljesen, de összehasonlással jól fedésbe hozhatók s így az eredmények összehavehetőek. A párizsi és budapesti olvasók olvasmánystruktúráját idézzük:

	Ismeretközlő irodalom	Szépirodalom	Szórakoztató irodalom
Párizsban:	35.87%	34.23%	27.10%
Budapesten:	26.88%	45.72%	27.06%

Az ismeretterjesztő irodalomnak ezek szerint Franciaországban szignifikánsan nagyobb értéket tulajdonítanak — állapítja meg *Józsa Péter**. Ha ismeretközlő irodalom kategóriába összevonnuk a társadalomtudományi, a dokumentumirodalom és a természettudományi- műszaki könyveket, kutatásunk alapján ennek aránya Finnországban 32,9%, Magyarországon csak 23,9%, e tekintetben eredményeink összecengnek a tizenöt évvel ezelőtti nemzetközi kutatás eredményeivel. Míg a francia-magyar kutatásban a két nemzet csaknem teljesen azonos arányban hódolt a szórakoztató irodalomnak, az 1986-1987-es adatok alapján ez az arány nálunk 37,4%, a finneké: 29,7%. A tizenöt évvel ezelőtti arányhoz képest a magyar olvasmányszerkezetben ez az arány tehát jelen-

* Pécsenti, pedagógus és vasmunkás kontrollcsoportunkban *Bertha Vazul* hasonló megállapításra jutott.

** *Józsa Péter*: Magyar és francia olvasók irodalmi értékrendszerei = *Kultúra és közösség* 1975/1 70-79 p.

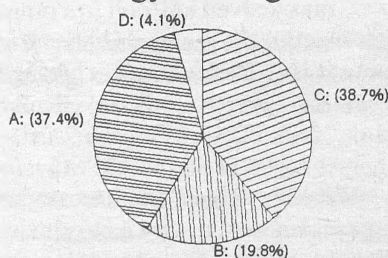
A: Kalandregény+útleírás+krimi+szórakoztató regény+scifi:
magyarok –37,4%, finnek –29,7%

B: memoár, életrajz, történelem, dokumentum+társadalomtudományi és humán művek: magyarok –19,8%, finnek –25,7%

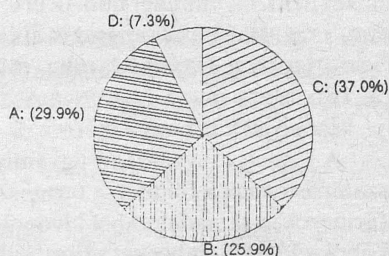
C: Klasszikus regény és novella+modern regény és novella+vers:
magyarok –38,7%, finnek –36,7%

D: Természettudományos és műszaki könyvek:
magyarok –4,1%, finnek –7,2%

Magyarország

Finnország

Eltekintettünk a „nincs válasz” kategória ábrázolásától, ugyanis 1% -ot sem tesz ki.

tősen nőtt a szépirodalom rovására. (Be kell kalkulálnunk azt is, hogy az utóbbi években több ilyen típusú könyvet adtak ki nálunk, mint a hetvenes évek elején).

Olvasói csoportok — kedvelt szerzők

Tegyük összehasonlítást a két nemzet kutatásba vont csoportjai között, kedvelt külföldi szerzőik alapján.

Tudjuk, hogy az olvasók gyakran választanak újabb szellemi táplálékot a szerző neve alapján, tehát ez egy fontos orientációs pont az olvasásban, az olvasmánválasztásban. Kérdésünk kedvelt szerzőre irányult, valószínűsíthető, hogy ez esetben több műhöz kapcsolódó élmény áll a vonzalom, az értékelés-kedvelés, a szerző megnevezésének hátterében. Nagy kérdés, hogy az életmű egységének felismerése, vagy éppen egy-egy életmű különböző értékű művei, esetleg alkotói szakaszai közötti elfogulatlan distanciálás képessége, vagy inkább az író megkedvelése egy mű alapján, s ennek nyomán elfogult, emocionális színezetű kíváncsiság erősödik fel a motivációk között és sarkall a szerző műveinek „végigolvasására”. De előfordulhat az is elvélve, hogy egy olvasott és katarktikus hatású mű avatja íróját „kedvelt szerzővé”.

Könyvtárosok

Magyarország	(említés)	Finnország	(említés)
1. Dosztojevskij, F.M.	9	1. MacLean, A.	9
2. Malamud, B.	9	2. Steinbeck, J.	8
3. Garcia Marquez, G.	8	3. Hemingway, E.	6
4. Mann, Th.	7	4. Irving, J.	5
5. Hemingway, E.	5	5. Christie, A.	4
Updike, J.	5	Dosztojevskij, F.M.	4

Tanárok

<i>Magyarország</i>		(említés)	<i>Finnország</i>		(említés)
1.	Dosztojevszkij, F.M.	14	1.	Dosztojevszkij, F.M.	12
2.	Mann, Th.	13	2.	Steinbeck, J.	9
3.	Tolsztoj, L.	9	3.	Csehov, A.	8
4.	Csehov, A.P.	7	4.	Garcia Marquz, G.	7
5.	Garcia Marquez, G.	6		Hemingway, E.	7
	Ajtmatov, Cs.	5		Hesse, H.	7
	Kafka, F.	5			

Mindkét nemzet, mindkét humán értelmiségi csoportjának kedvelt külföldi írói rangsorában — s ezúttal csak a rangsor öt első „helyezettjét” emeljük ki, — előkelő helyet foglal el Dosztojevszkij. Garcia Marquez mágikus realizmusát is értékeli mindkét ország tanárai, valamint a magyar könyvtárosok. Thomas Mann a magyarok egyik legkedveltebb írója, később látjuk, hogy a mérnökök „szavazatszáma” is indokolja e megállapítást.

A finnek rangsorában ugyanilyen előkelő helyet foglal el Steinbeck. Műveinek visszatérő vonása a földdel, a természettel közösségben élők világa utáni nosztalgia. A kisfarmerok, a társadalomból kivonultak, a vándornapszámosok, a sztrájkoló almaszedők ábrázolóját Steinbecket a finn tanárok közül kilencen, a könyvtárosok közül nyolcan választották, s ugyanennyi mérnök is rá voksolt.

A világirodalom áramaiból Hemingway neve kimagaslik, a magyar olvasók kedvelt külföldi íróinak összesített rangsorában első helyen áll, a finnekében negyedik helyen. Finnországban többnyire az értelmiségi csoportokból említették, a magyar kétkezi munkások közül is többen kedvelik a XX. sz. „elsővonalbeli” realistáját, akinek közismert az epikai hitelhez való ragaszkodása. Tömör, rövid mondatos, kihagyáson és elhallgatáson alapuló szövegei feszültségteremtő erejükkel hatnak az olvasóra. A „jéghegy — elv” alapján alkotó Hemingway művei több szinten is olvashatók. Csehov mindkét nemzet tanárait különösen vonzza.

Mérnökök

<i>Magyarország</i>		(említés)	<i>Finnország</i>		(említés)
1.	Merle, R.	9	1.	MacLean, A.	9
2.	Hemingway, E.	8	2.	Steinbeck, J.	8
3.	Mann, Th.	6	3.	Hemingway, E.	6
	Maugham, W.S.	6	4.	Irving, J.	5
5.	Steinbeck, J.	5	5.	Christie, A.	4
				Dosztojevszkij, F.M.	4

A finn és magyar mérnökök Hemingway és Steinbeck kedvelésében mutatnak rokonságot.

A humán értelmiségiek első öt „helyezettjéhez” képest újszín: Robert Merle neve, akit a finn olvasók nem tartanak számon, viszont a magyar mérnökökön kívül a fémmunkások is az első helyen említik. Figyelemre méltó, hogy a finn mérnökök rangsorában ötödik helyen van Agatha Christie, aki már feltűnt a finn könyvtárosok kedvelt írói között is.

Fém munkások

	<i>Magyarország</i>	(említés)	<i>Finnország</i>	(említés)
1.	Merle, R.	11	1. MacLean, A.	4
2.	Hemingway, E.	9	2. Charrière, H.	2
3.	Dumas, A.	6	London, J.	2
4.	Hugo, V.	4	Robbins, H.	2
	Shaw, I.	4	Twain, M.	2
	Verne, J.	4		
	Zola, E.	4		

Mint látjuk, az ipari munkások kedvelt külföldi szerzőinek rangsora más jellegű, mint az értelmiségi csoportoké. Kalandos könyvek szerzői hódítanak körükben, a realizmus, a romantika és a naturalizmus színei is árnyalják a képet, de egyetlen „közös” választás sem fordul elő.

Mezőgazdasági fizikai dolgozók, földművesek

	<i>Magyarország</i>	(említés)	<i>Finnország</i>	(említés)
1.	Solohov, M.	10	1. Christie, A.	4
2.	London, J.	7	2. Brent, M.	2
	Mitchell, M.	7	Holt, V.	2
4.	Christie, A.	6	MacLean, A.	2
	Hemingway, E.	6	Wisłóff, F.	2

Jellegzetes elmozdulást mutat a rangsor a bestseller, a kalandos és szórakoztató könyvek szerzői irányába, jellegében ugyan rokonságot mutat, egyetlen név viszont, Agatha Christie hidat teremt.

Minden közösen említett névnek jelentősége van, mert kétségkívül olyan élmény-készséget mozgósítanak, mely az egyes csoportokban s mindkét nemzet olvasóiban közös gyökөрű. A kedvelt külföldi szerzők rangsorának közös nevei túlmutatnak az esetlegességeken, helyi feltételeken, a provinciális véletlenszerűségen.

García Márquez Latin-Amerikából, Hemingway részben a tengeren túlról, részben Nyugat-Európából hallatta szavát, Dosztojevszkij és Csehov keletről és a múltból üzenek Észak-Európa és Kelet-Közép Európa érintkezését segítve. Agatha Christie „makacs világsikerére” is fel kell figyelnünk, beszámítva azt, hogy a szórakozás olvasást irányító igénye nem hanyagolható el.

Felhasznált irodalom

- 1 ANDORKA Rudolf-HARCSA István-NIEMI Iris: Az időfelhasználás Magyarországon és Finnországban = Statisztikai Szemle, 1984. június 621-637.p.
- 2 JÓZSA Péter: Magyar és francia olvasók irodalmi értékrendszerei = Kultúra és közösség, 1975. 1.sz. 70-79.p.